

Теџу Кол

ГРАД ПАТЊЕ

И након једног од оних путовања која су подразумевала исцртавање замишљене линије преко земаљске кугле, лета којим је у ране јутарње сате стигла до блиставе нигдине неког аеродрома, путница је око поднева пресела на други лет, те наставила путешствије. Провела је шест сати у другом авиону, а можда је протекло и пуних шеснаест; тешко беше разабрати током тог мировања у ваздуху. Њен ручни сат тврдио је једно, календар пак друго, а тело измождено временском разликом нешто сасвим треће. Најзад, око поднева, авион је почео да се спушта, и путница је из ваздуха угледала нешто што је, безмало у сваком смислу, личило на познату метрополу: исти вијугави ауто-путеви, исти издужени паркови, исти низови небодера. Као сваки поглед из висине, и тај ју је подсетио на нешто што јој је мајка једном приликом рекла о колапсу масивних звезда, које се могу смањити на величину града. Судећи тек по пређеној удаљености, путница је можда само окружила планету и вратила се тамо одакле је и кренула. Али било је у том призору нечег што ју је разуверило: огромни град је био кружног облика, и замршене саобраћајнице у његовом центру складно су се раздвајале у неколико главних путева који су водили ка ободу, налик паоцима на точку. Управо је на основу те картографске правилности знала да је стигла, први пут, у град Ређану.

На терминалу је видеала натпис са градским грбом, на којем су била приказана три делфина. Стигла је у позну зиму, и време је било нестабилно. Час би завејала мећава, да би одмах потом изгрејало зубато сунце, па ипак, убрзо ће установити да је температура, без обзира какве су временске прилике преовлађивале одређеног дана, увек била виша од очекиване. Њу, која је била свесна колико градови могу бити слични, сада су занимале искључиво њихове разлике. Кад је открила да су сви

становници Ређане избеглице, недавно приспеле с разних страна, знала је да је на правом месту. Град је брзо изграђен, пошто су сви дошли малтене у исто време; према миту о настанку града, између тренутка његовог оснивања и досезања највећег броја становника једва да је минуло једно годишње доба. Та колективна младост града значила је да је само упознавање са његовом културом представљало кључни аспект културе Ређане. Попут Кома или Тубе, Ређана је била свети град. Као у Јерусалиму, Ласи, Меки или Ифеу, све њене улице и зидови одисали су духовношћу. Додирнути ограду или отворити капију у Ређани представљало је опомену на људску смртност. Није било међусобног односа а да не беше прожет огромном тежином; сваки је наликовао коцки шећера тешкој као Монт Еверест. И све је било уистину тако, али у граду није владала ни аскетска нити драматична атмосфера. Грађани су, уместо тога, имали трезвен осећај да живе у зачараном свету у којем се сукобљавају с нечим што нису могли да виде. Знали су да оно што је невидљиво није самим тим и нестварно. Били су изложени Пошастима, и управо је зато у главама свих Ређанчана био полицијски час, а у срцима чвор.

У време путничиног боравка, рука Смрти налегла је тешко на тај опрезни град. Као и свугде на земљи, и тамо се рађало и умирало, али Ређана је свакодневно трпела мноштво додатних болних губитака. Толико раширена беше та погибел да су многи грађани, чим би отворили очи, одмах проверавали читуље. Као што је један возар рекао путници, док ју је возио да подигне следовање: „Свако од нас проверава читуље не само да би видео ко је преминуо током ноћи, него и да се уверимо да смо још живи.” На његовим колима био је осликан градски грб, на ком се налазила квака. „Ређана”, дометну возар, „једна је од ретких истинских демократија на свету. Свако може у било ком тренутку подлећи Пошастима: богаташи, сиромаси, образовани или припрости, познати или непознати. Нејасно је колико тачно људи живи у граду, јер ми у своје пописе становништва упорно убрајамо и мртве.” Рекао јој је да је једна од првих жртава Пошастима, иначе његова муштерија, био главни градски архитекта. О том човеку се још говорило, рекао је возар, у садашњем времену.

Ређанчани су размењивали приче једнако као што трговци у другим градовима размењују робу, зачине, производе од коже, парфеме, ћилиме и резбарије. Свака прича испричана у Ређани била је другачија, и тек у сећању, тек кад би путница покушала да преприча себи причу коју је чула, испоставило би се да су све оне заправо једна прича, варијације једне једине приповести, које су, на овај или онај начин, биле повезане са Пошастима. Али она би то убрзо сметнула с ума, и већ сутрадан, сусрећући се са новим причама, свака би јој звучала ново као и приповедачу који ју је казивао. Једног поподнева, док је записивала припо-

вест некога ко се опоравио од Пошаста, зачула је црквено звоно, које није сазивало никога, и звук езана из оближње четврти, за којим није уследио ужурбани бат корака. Нико се није сабирао у црквама и синагогама, нико се није окупљао у храмовима и џамијама, школе су биле празне, продавнице затворене, људи нису излазили из куће. Али житељи Ређане су били веома повезани, и њихов свеколики грађански и друштвени живот одвијао се унутар зидова властитих домаћинстава. Свака кућа у граду била је опремљена средствима за комуникацију. Породице диљем града допирале су једне до других из тих скромних ограђених простора; послови, велики и мали, обављани су за трпезаријским столовима или из спаваћих соба; љубавници, бивши љубавници и будући љубавници подухватили су се свих стратегија које су омогућавале да се одржи пламен жеље и поред одсуства вољеног тела.

Постоје посебни видови знања које поседују они што су били принуђени да изнова саздају своју стварност. Ређанчани су били велики сладокусци, кували су нимало не марећи за границе, са палминим уљем, рибљим сосом, тапиоком, репом, јогуртом, харисом, инђунима, жуком; али право обележје ређанске кухиње била је љубав према концентрацији у сваком облику: ако су могли да бирају, изабрали би демиглас умаке уместо бујонâ, жестока пића уместо пива, вино уместо воде, парадајз-пире уместо правог парадајза, чили папричице уместо бабура. Поред те љубави према свему редукованом, конзервираном, осушеном, зачињеном и укисељеном, гајили су и склоност ка штедљивости и гађење према непотребном отпаду, кулинарском или ма ком другом. Ниједан град сличне величине није производио мање ђубрета. Ко год би дошао у Ређану махинално би усвојио те навике. Путница је боравила међу њима тек неколико дана кад је приметила да своје белешке исписује истом оловком, из дана у дан, зарезујући је кад год би се иступила. Није осећала потребу да изађе напоље и купи нову, премда то не би ни могла, јер су папирнице биле затворене. Оловка је постајала све краћа док се наплетку није прометнула у патрљак. Путница се, пишући, дивила томе, не само зато што се још од детињства није држала једне оловке, већ и стога што је била ганута чињеницом да на тај начин дели скромност грађана тог града, иако је била тек његова привремена становница.

* * *

У кући наспрам њене живела је четворочлана породица: мајка и отац, са двојцом синова. Старији момак, једини члан породице који је излазио напоље, радио је за град као сметлар, скупљао је комунално ђубре и чистио заражене зграде. Путници се допадао његов глас. Улица је

била тако тиха да је човек могао говорити нормалним гласом а да га особа преко пута савршено разуме, и тај разговор са одстојања уочи-чајио се у Ређани. Једне вечери, необично топле за средину марта, ћаскајући са тим младићем, сазнала је да је он проучавалац небеса. „По занимању сам сметлар, али по опредељењу астролог”, рекао је.

Ниједан закон није прописивао да су Ређанчани дужни да поседују картографске глобусе или да вешају мапе света на зидове својих домова. Па ипак, сви су то чинили и волели су да кажу „Ређана је свет”, или „свет је Ређана”. Под изразом „постојбина” подразумевали су сваки замисливи град на земљи. Те мапе су подсећале Ређанчане, иначе привржене свом новом дому, на најдубље чежње и жеље, на градове које су носили у срцу. Никад се путница није сусрела са неким местом толико уроњеним у успомене. Није то била пука носталгија, већ жудња за начинима размишљања који беху на ивици да ишчезну или пак оним што су с муком настајали. Ређана беше град сећања на додир, град чији су становници понекад тврдили да су равнодушни према прошлости. Говорили су да их не погађа релативни недостатак физичког контакта, али онда би, због каквог обичног призора, завесе што почива на прозорској дасци, бризнули у плач.

У граду се очекивало да неговатељице, видари, возари, бакалини и сметлари раде изван својих домова. Сматрали су их народним херојима, а у извесним случајевима, поштовали као свеце. Они су учествовали у јавном животу. Но, већина становника Ређане могла се само чути, не и видети.

У Ређани је било устаљено правило да се не излази из куће, обичај природан као ношење одеће. Било је изузетака, али само из оправданих разлога. Кад је о политици тела реч, све што је било сувише непосредно љутило је Ређанчане. Ако је некоме требало нешто дати, онда би давалац ту ствар спустио на земљу, а прималац би је, после прикладног временског интервала, узео. Сусретљивост се никад није испољавала из непосредне близине. Оно што би се случајно чуло неретко је било садржајније од онога што је некоме изравно речено.

Једног поподнева, док је путница седела за писаћим столом, однекуд се проломи женски глас. Жена је вриштала од задовољства, у препознатљивом заносу вођења љубави. И не чувши стварне речи, она је знала како се женин врисак преводи на све језике света: „Немој да стајеш, молим те!” Отприлике у исто време, из другог правца, зачу се звук виолончела. Мелодија је била исцепкана, с дугим паузама између одсецака, као да је виолончелиста разговарао са неким нечујним сабеседником. Путница се, кроз отворене прозоре, сусретала с безброј таквих уломака особа и особености. Каже се да ниједан човек није острво, али у Ређани, сви мушкарци и жене беху острва. Сва деца и сви они што

нису ни мушкарци ни жене беху острва. Та су острва могла међусобно да се чују, али остајала су раздвојен, разуђен, људски архипелаг.

У музејима уметности у Ређани налазило се мноштво слика од непроцењиве вредности, али они су били затворени; у библиотекама, крцатим књигама, владао је мрак; кројачке радње биле су пуне, а ни у једној крчми није се могла утолити жеђ. Све је то било тужно, али још тужнија беше акустички савршена концертна дворана у центру града, зидова обложених тиковином, са полукружним редовима седишта пресвучених црвеним плишом, величанственим муралом на ком су биле приказане бројне земље из којих су пристигле избеглице, и понад свега, високом куполом, позлаћене унутрашњости. У концертној дворани је и ноћу и дању владао мук. Довитљиви ређански музичари изнашли су начин да поднесу то неподношљиво стање: свирали су не улазећи у концертну дворану. Онај самотни виолончелиста био је тек нит у огромном ткању, један од дванаесторо виолончелиста, виолончелиста који су чинили део гудачке секције, гудачке секције резонантне у склопу већег оркестра, упоредо са лименим и дрвеним дувачким инструментима, удараљкама и једном харфом. Ти музичари су свакодневно свирали заједно, у стварности и маштовито, а грађани у домовима диљем града упињали су се сваког дана да их чују. Музичари су свирали једни за друге и за своје суграђане, као и за саму концертну дворану, у нади да ће је једног дана, све до злаћане куполе, поново испунити звуком.

* * *

Једне вечери, млади астролог је довикнуо путници преко улице: „Здраво!” Она му је узвратила: „Здраво!” Замишљали су једно друго у тами. „Да ли је ваш посао опасан?” упитала је путница, пошто је чула да су сметлари, попут чувара, лекара, гробара и возара, посебно рањиви кад је у питању Пошаст. „Сваки посао је опасан”, одговорио је, не подижући нарочито глас. „Храбри сте”, рекла је путница. На небу није било месеца. „То не спорим”, рекао је астролог. „Девет месеци пре него што смо приспели овамо”, наставио је, „мање од годину дана пре нашег доласка, пре него што смо нас четворо – моји отац, мајка, брат и ја – отишли из постојбине, Уран је ушао у сазвежђе Бика. Сад је тамо и остаће укупно седам година. Уран је планета побуне, и желели бисте да знате шта се дешава кад је таква планета у транзиту кроз земаљски знак Бика.” Путница, на сопствено изненађење, рече: „Да, управо бих то желела да знам.” Одговор је дошао из мрака, с друге стране улице, изговорило га је лице које није видела. „Бик се обраћа природи у њеном непомућеном облику, пре људске интервенције”, казао је глас. „Неукроћеној при-

роди. Сетите се Минотаура у свом лавиринту. Небеса се обраћају нашем граду: Ређана је свет. Пошаст повезује микрокосмос са макрокосмосом, оно што не видимо са оним што не разумемо. Нарушили смо природу у том облику, и сад природа нарушава нас.” „Или не”, рекла је путница. „Или не”, поновио је астролог, насмејавши се. „Чувајте се”, рекла је путница. „И ви, такође”, узвратио је астролог.

* * *

Постојало је једно једноставно питање на које је путница требало да добије јасан одговор, али одговора није било ни од корова. Загонетка се састојала у следећем: да ли се Ређана налази на мору, или је смештена на обали језера, или се ослања на широку реку? Путница је прочитала све до чега је могла доћи, али одговора није нашла. Проучивши градске прописе, дошла је до закључка да има право да изађе два, три пута недељно у кратку шетњу. Покушала је напољу да разреши ту непознаницу, али стално се вртела укруг, као да ју је то подручје обмањивало, као да је поседовало сопствену вољу. Уместо да нађе обалу реке или мора, забасала је у удаљено насеље препуно стабала магнолије. Тамо је срела професорицу физике, стручњакињу за неутронске звезде. „Овде си у Ређани?”, рекла је путница. „То би требало ја тебе да питам”, одговорила је астрономкиња. Није јој била од помоћи у разрешењу загонетке градског окружења, као што јој нису помогле ни књиге које је касније погледала, јер је у њима налазила контрадикторне одговоре. Не би ли дошла до какве назнаке, путница је у једној енциклопедији потражила грб града. На грбу се налазио перископ. Те вечери, као и сваке друге, становници Ређане су кували. Отворила је прозор, и запахнуо ју је ваздух испуњен пријатним мирисима. Утом је зачула звук виолончела и, мало даље, једва чујан кашаљ.

Шетајући по граду, путница је почела да расплиће крајолик улица. По повратку кући, погледала би карту света, која јој је, зачудо, пружала извесне одговоре, постајући све детаљнијом што би јој се више приближила. Није јој открила поуздане податке о оближњим воденим површинама, али јој је показала да је Ређана, између осталог, и град учености. Ређанчани су поштовали геологе, антропологе, историчаре, етологе, космологе, ботаничаре и алхемичаре, па су значајним градским локацијама – трговима, платоима и раскрсницама – давали имена по тим цењеним стручним меланхолицима. На градским улицама, којима се шетала, виђала је само путоказе са географским координатама. Али на карти су те исте улице носиле имена по другим градовима учености: Каирска улица, Улица Беркли, Падовљанска улица, Авенија Пушпагири, Оксфордска улица, Севилски сокак, Улица Есмералда, Тимбуктуан-

ски пут, Октавијски друм, Авенија Кејсонг, Болоњска улица. Путница је записивала та имена и поред њих бележила прецизне латитудиналне и лонгитудиналне координате, као да прави индекс појмова. Тај попис је из дана у дан бивао све детаљнији, а њене шетње све дуже, а повремено се возила и трамвајем. Док је додиривала блиставе шипке, седала на та дрвена седишта, питала се да ли тиме доводи себе у опасност. На првој страници пописа нацртала је градски грб, прекопиравши га са папирне кесе у којој је доносила своја следовања. Средишњи симбол на грбу била је рука у рукавици. „Ово је попут оних путовања”, помислила је путница, „описаних у древним списима. Путовања која је тешко извести следећи уобичајене мапе, али током којих се стиже до стварних места, ништа мање стварних него другде. Суштина таквих путовања није у раздаљини која се пређе, већ у спознаји да се опасности које прате путовање не распрше по доласку на одредиште.”

У насељу са магнолијама поново је срела астрономкињу. Њихов разговор се одвијао за раног поподнева, јер је астрономкиња волела да вечери проводи у тишини и осами своје опсерваторије на крову. Разговарале су са одстојања. „Међу нама има месечара који верују да су изузети од Пошаст”, рекла је астрономкиња. „Ко су ти месечари?” „Не они што спавају, већ они који ће се ускоро пробудити.” „Да ли те то љути?”, питала је путница. „Напротив”, одговорила је астрономкиња. „Запамти, сви смо ми некад били месечари.” Било је топло, топлије него иначе. Брестови су пролистали, а магнолије процветале. „Хоћеш да кажеш да је само питање времена”, рекла је путница. „Време ће показати. Али заиста ће показати”, рекла је астрономкиња. Чуло се цвркутање птица, а цветови магнолије били су ружичасти. Астрономкињина афро-фризура била је потпуно седа. „Могу ли да те питам нешто што сам одувек хтела да знам?”, рекла је путница. „Желиш да ме питаш да ли се плашим Смрти”, рекла је астрономкиња. „Да”, одговорила је путница. „Не, не плашим се Смрти”, рекла је астрономкиња. „Могу ли још нешто да те питам?”, рекла је путница, и застала на тренутак, у случају да астрономкиња може и то питање да погоди, али она је сачекала да путница настави. „Чула сам за паралелне универзуме, паралелне светове. Да ли ти, као научница, верујеш да тамо негде у свемиру постоји још једна Ређана? Ређана која је идентична овој у сваком смислу, укључујући ова стабла магнолије, и овај разбуктали црвени јавор и ово поподне и птичји цвркул и нас две и овај разговор који водимо, Ређана која се само у једном разликује од ове: по томе што се у тој другој Ређани, у овом тренутку, окончала Пошаст.” Астрономкиња је рекла: „Идеја о алтернативном свету заснива се на математичкој конвенцији, не на опсервационој физици. С обзиром на ограничен број начина на које се материја може распоредити у једном бесконачном мултивер-

зуму, подударности су аксиом, исто као што су и блиске подударности аксиом.” „Попут Ређане без патње Пошасте?” „Да, морала би постојати. Да ли те та помисао теши?” рекла је астрономкиња. Ветар је уско-мешао крошње. Птичји пој се снизио за октаву. „Мајко”, рекла је путница. Била је ноћ, и астрономкиња је нестала. „Много си путовала; дуго те није било”, рекла је астрономкиња.

Недуго након тога путница је закључила да је време да се врати кући. Ујутру тог дана кад је планирала да оде, сазнала је узнемирујућу вест. Било је рано, и пре него што ће урадити било шта друго тог јутра, она је, као да је и сама Ређанчанка, бацила поглед на читуље. Наједном застаде, зинувши у неверици: умро је млади астролог. Ређана на мору, Ређана на језеру, Ређана на реци. Тог поподнева, опхрвана тугом и неизвесношћу, путница је отишла на аеродром. Но, аеродрома више није било: био је уредно демонтиран, сваки његов део беше разврстан и сложен на одговарајућу гомилу, од огромних носача преко комада стакла па до најситнијих вијака. Кад се вратила у град, колима којима је управљао возар са маском, осетила је олакшање као да је пристигла кући.

* * *

Минути су се у Ређани протезали попут огромних катедрала, док су неке седмице протицале брзином потребном вилином коњицу да рашири крила. „Јуче”, рекао би неко, али неком другом то би звучало као „прошлог месеца”. Између говора и разумевања постојао је мали, али приметан заостатак. Време овде нема смисла, коначно је закључила путница. Није схватала како у једном оваквом новом граду могу постојати тако стари надгробни споменици. А можда тако изгледа кад време коначно има смисла – успорава на местима где није нужно, убрзава тамо где год је усмерена људска брига. Празни стадиони, базари и базени нису знали ништа о проласку времена, али болнице су биле пуне, и у њима је време протицало брже него што су људи могли да поднесу.

Не би ли некако одвратили мисли од туге и брига, здрави грађани остајали су код куће и препуштали се љубави према стратешким играма и слагалицама. Проводили су сате играјући ајо, шах, го и махџонг. За благих вечери, уколико се нису старали о болеснима или жаловали због недавног губитка, гледали су позориште сенки које се у сваки дом преносило помоћу сложеног система огледала. Приче испричане у позоришту сенки, о обичајима и веровањима из постојбине, увек су биле другачије, али за разлику од нових прича о самој Ређани, задржавале су ту различитост и нису се изјутра урушавале у истост.

* * *

Путница је писала и писала, као да прогони време и својим га реченицама везује у завежљај. Једног јутра објављено је да је Пошаст однела главног градског лекара. Сутрадан је саопштено да је умрло седам возара. Двадесет мртвих, стотину мртвих, хиљаду мртвих, десет хиљада, у том граду патње који је, попут црног платна, прекрила потиштеност. А кад је реч о изгладнелима, осиромашенима: неизброј. Путница је, за својим столом, суспрежала суви кашаљ. Зарезала је оловку и записала: „Ускоро ћемо напустити Ређану и поново постати избеглице. Не сви ми, само они које ово преживе. Аеродром никад неће бити обновљен, али уклониће се барикаде на путевима. Становништво ће покуљати напоље, а напуштени град ће се претворити у рушевине брзо као што је и подигнут. Ређана ће једног дана бити само сећање. Наш нови град биће изграђен у складу с оним што смо овде научили. Тамо где је била Пошаст, биће нешто што није Пошаст.” Застала је. Да ли је то звук кларинета? Није више могла да верује своме слуху. „Али та будућа Ређана већ постоји, као и будућност у којој је ово све прошлост. Те две Ређане обитавају истовремено, једна унутар друге, две душе у једном телу.” Дубоко је удахнула ваздух који је струјао кроз отворен прозор. Никаквог мириса. Оловка јој се толико смањила да је скоро нестала, а руке су јој биле замрљане графитом. Осетила је језу.

Пробудила се те ноћи у сузама. Цело тело ју је болело, и грло јој беше упаљено. Увидела је с јасноћом коју само тама може да пружи. Грб града, без обзира какав се чинио кад је гледала право у њега, никад се није мењао кад би га опазила крајичком ока или замислила на основу сећања. Увек је изгледао исто: круна из које се зракасто шире паоци, округли град виђен из ваздуха.

Теџу Кол (*Teju Cole*; 1975, Каламазу, Мичиген, САД), америчко-нигеријски писац, фотограф и историчар уметности. Дипломирао на Одсеку за оријенталне и афричке студије на Универзитету у Лондону (историја афричке уметности) и одбранио докторат из историје уметности на Универзитету Колумбија. Аутор је четири књиге: новеле *Сваки дан је за лојова* (*Every Day is for the Thief*, 2007), романа *Отворени град* (*Open City*, 2012; превео Ален Бешић, Београд; Дерета, 2016), збирке више од 40 есеја, *Познате и непознате ствари* (*Known and Strange Things*, 2016), као и две књиге са фотографијама *Punto d’Ombra* (2016, објављене на енглеском под називом *Blind Spot*, 2017) и *Fernweh* (2020). За роман *Отворени град* добитник је Награде Хемингвејеве задужбине/ПЕН центра за 2012. годину. Тренутно живи и ради у Бруклину, Њујорк.

С енглеској превео и белешку о аутору сачинио АЛЕН БЕШИЋ